

Font Márta: Dinasztikus érdekek nyomában. Árpádok, Piastok, Rurikok az európai politikában

*Kronosz Kiadó, Pécs, 2018. 226 oldal**

Font Márta a Közép-Kelet-Európa középkori történeti kutatásának meghatározó alakja, a Pécsi Tudományegyetem egyetemi tanára, az MTA doktora. 2005-ben megjelent monográfiája a primer források ismeretében mutatja be, a kereszténység felvétélétől, a világi hatalom erőteljes centralizációjáig vezető utat, részletesen ismertetve a térségben uralkodó gazdasági és társadalmi viszonyokat. A szintén 2005-ben napvilágot látott kötet Szegedi Középkorász Műhely gondozásában jelent meg és – vizsgálati tárgyát leszűkítve – az Árpádok és a Rurikida fejedelmek kapcsolatrendszerének ábrázolását tűzte ki célul. Elsődleges forrásai az óorosz krónikairodalom, a lengyel, illetve magyar elbeszélő és diplomatikai anyagokban keresendők.¹

Jelen kötet a szerző 2012–2017 között megjelent tíz tanulmányát tartalmazza. Nem megjelenési sorrendben, hanem négy tematikus fejezetbe rendezve vizsgálja mindazokat az elsősorban hatalmi változásokat, amelyek a Kelet-Közép-európai törzsszövetségi rendszer felbomlásától, a magyar királyok halicsi hadjáratáig vezettek.

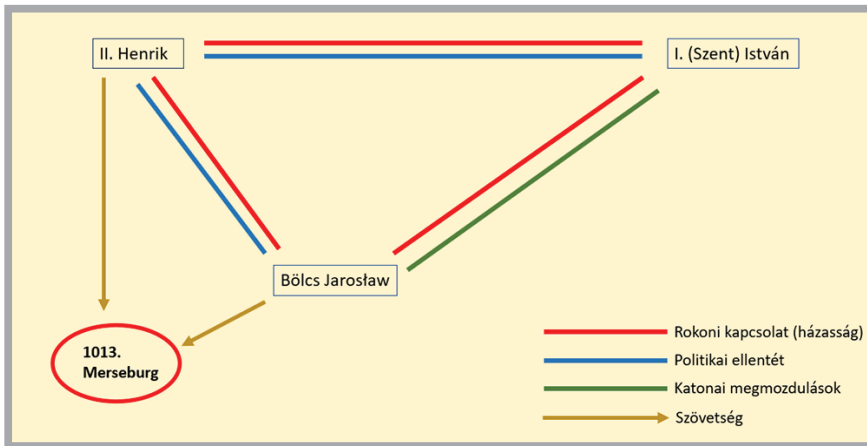
Az első fejezetbe rendezett két tanulmány azokra a dinasztikus hagyományokra helyezi a hangsúlyt, amelyek meghatározták a térség hatalmi viszonyainak korai alakulását. A korábbi Közép-Európa fogalom helyett bevezeti a Köztes-Európa megnevezést. A földrajzi és hatalmi lokalizáció után, a térség négy uralkodódinasztiájának (Árpád, Přemysl, Piast, Rurik) környezetében vizsgálja a hatalom legitimitációjának hagyományait. Kiváló forrásbázist szolgáltatnak ehhez a dinasztiaalapítók környezetében keletkezett – elsősorban – elbeszélő források (*Prágai Cosmas, Anonymus Gallus, a magyar ősgeszta, illetve az orosz Régmúlt idők elbeszélése*). Különös figyelmet fordít az uralkodói névadásban fellelhető hagyományok feltérképezésére. A Kijevi Rusz fejedelmeinek névadási gyakorlatát, mint

* A recenzió a PTE BTK TTI és az Ujkor.hu szerkesztőségének kooperációja keretében elsőként az Ujkor.hu oldalon jelent meg. <http://ujkor.hu/content/ami-a-kozepkori-csataterrol-lemaradt>

¹ Font Márta: A keresztény nagyhatalmak vonzásában. Közép- és Kelet-Európa a 10–12. században. Budapest, 2005; Font Márta: Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek. Szeged, 2005. (Szegedi középkortörténeti könyvtár 21.)

történeti forrást nevezi meg. Nemcsak a nyelvészeti, de az egyes jelenségek kronológiai vonásait is számba véve, az uralkodói névadásban ötvöződő külső és belső sajátosságok is felszínre kerülnek.

A kötet második fejezetében, a kereszténység felvételét követő kül- és belpolitikai események, kapnak helyet. Kiindulási pontként Querfurti Brúnó kijeji látogatásától, I. András magyar király (1046–1060) és Bölcs Jaroszláv (1019–1054) dinasztikus politikájáig. A Brúnó életéről szóló források (5 db) számbavétele után, a jelenkori kutatások tükrében igyekszik képet alkotni, Szent Adalbert egykori tanítványának Ruszbeli tartózkodásáról. Mindezt követően az ezredforduló környékén kialakult hatalmi háló feltérképezésére tesz kísérletet az 1013-as Merseburgban lezajlott birodalmi gyűlés/*Hoftag* köré összpontosítva. Majd II. Henrik (1002–1024) német császár, Szent István (997–1038) magyar király és Bátor Bolesław (966/67–1025) lengyel király érdekpolitikai hálójának felrajzolását kísérli meg. A belső és külső konfliktusok ábrázolásán túl azonban nagy szerepet kap a császár és a magyar király kapcsolatának vizsgálata, amelyet II. Konrád (1024–1039) a Magyar Királyság ellen folytatott hadjáratával zár le. A fejezet harmadik – egyben utolsó – tanulmánya I. András magyar király és Bölcs Jaroszláv közötti kapcsolatokat veszi számba. A kijeji nagyfejedelem – mint a magyar király apósa – (1046k. házasság András és leánya, Anasztázia között) jelentős szerepet játszott a Magyar Királyság 11. századi viszonyainak megszilárdításában. Elsősorban keleti irányú házasságpolitikája pedig nagyban meghatározó volt a környező dinasztiák 11–13. századi történetének alakulásában.

II. Henrik – Szent István – I. Jaroszláv kapcsolatrendszere

A harmadik fejezet két tanulmánya egyfajta bevezetőként szolgál a tatár expanzió (IV. fejezet) tárgyalásához vezető úton. Azon körülményeket veszi számba, amelyek meghatározták II. András (1205–1235) keleti irányú hatalmi terjeszke-

déseit, mind a magyar, mind a halicsi elit szemszögéből nézve. Elsőként a lengyel I. Leszek (1194–1198, 1199, 1206–1210, 1211–1227) fejedelem leánya (Salomea) és Kálmán – a magyar király fia – között létrejött házasság jelentőségét vizsgálja. Kálmán ezzel a halicsi trón várományosa lett, Halics pedig a magyar király közvetlen fennhatósága alá került volna. A fejezet második cikkében a király környezetében tevékenykedő elit tagjainak azonosítására tesz kísérletet a kortárs források tükrében. Ebben a részben történik említés először a Halicsban tartózkodó elit (feltételezett) tagjairól.

A mongol expanzió megindulása sajátos fordulópontot jelentett a térség politikai viszonyainak alakulásában. Ebben a helyzetben a keresztény uralkodók új területek megszerzésével igyekeztek biztosítani helyzetüket a tatár hadakkal szemben. Ennek elsődleges célkitűzése a környező orosz fejedelemségek megszerzése volt. A negyedik, egyben utolsó fejezet három tanulmányon keresztül az 1223-as Kalka folyó menti csatától, az 1261-ben megkötött bécsi békéig tárgyalja azokat az elsősorban a halicsi örökséggel folytatott kapcsolatokat, amelyek meghatározó jelentőséggel bírtak a Magyar Királyság keleti terjeszkedési szándékait illetően. Az annalista irodalom három későbbi szegmensét primer forrásként felhasználva igyekszik rekonstruálni a Kalka folyó mentén lezajlott csata kimenetelét, illetve az azt övező vitás kérdéseket. Ezt követően a dinasztikus érdekek szempontjából kiemelkedő halicsi Romanovics család tagjaival, különösképpen a magyar hatalmi viszonyok alakulásában szerepet játszó Danyiállal (1201–1264) folytatott kapcsolatok kerülnek feltárára. Danyiil mind a nemzetközi, mind a magyar kutatások egyik fő szereplője: 1238-ban megszerezte Kijevet, illetve – rövid ideig – keze alatt egyesült egész Halics-Volhínia. Több ízben megfordult a magyar és a krakkói udvarban, valamint részt vett IV. Bélának (1235–1270) a Babenberg-örökségért folytatott küzdelmeiben is.

Az orosz fejedelmiségekkel folytatott kapcsolatok másik kulcsszereplője, az 1230-as halicsi hadjáratokban feltűnt csernyigovi Rosztyiszláv. A Rurik dinasztia csernyigovi ágából származó herceg, házassága révén került közvetlen kapcsolatba a magyar királyi dinasztiával (1243: házasság Béla kisebbik leányával). Rosztyiszláv – mintegy az orosz fejedelmi kapcsolatok csúcspontjaként értékelve – a magyar királyi család tagjai közé tartozott. Az 1243–1255 közötti diplomatikai forrásokban szereplő megnevezések („*bonus totius Sclavoniae; dominus de Machou*”) alapján az Olgovics herceg sajátos bensőséges viszonyba kerülhetett a magyar uralkodóval.

Font Márta a forrásokat közvetlenül a szövegbe beágyazva, eredeti latin formában közli. Az uralkodócsaládok közötti kapcsolatok, valamint az elbeszélő források eredetének szemléltetésére leszármazási táblázatok, lemmák segítik a Kelet-Közép-európai régió dinasztikus kapcsolatrendszerének átfogóbb megértését.